

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 658.14: 368.914

Смирна Ольга Володимирівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів та бухгалтерського обліку

Державний університет економіки і технологій

Smyrna Olha

PhD in Economics,

Associate Professor of the Department of Finance and Accounting

State University of Economics and Technologies

ORCID: 0000-0001-9463-0991

Васильчук Ірина Петрівна

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри фінансів та бухгалтерського обліку

Державний університет економіки і технологій

Vasylchuk Iryna

Doctor of Economics, Professor,

Professor of the Department of Finance and Accounting

State University of Economics and Technologies

ORCID: 0000-0002-7872-2738

Садovenko Марина Михайлівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів та бухгалтерського обліку

Державний університет економіки і технологій

Sadovenko Maryna

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance and Accounting

State University of Economics and Technologies

ORCID: 0000-0002-3599-8339

Супрун Наталія Вікторівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та бухгалтерського обліку
Державний університет економіки і технологій*

Suprun Nataliia

*PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Finance and Accounting
State University of Economics and Technologies
ORCID: 0000-0001-5805-6339*

**СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В
УКРАЇНІ
CONDITION AND PROSPECTS OF NON-STATE PENSION FUNDS IN
UKRAINE**

***Анотація.** Вступ. З огляду на демографічні виклики, такі як старіння населення та скорочення кількості працездатного населення, існує нагальна потреба у розвитку альтернативних джерел пенсійного забезпечення, серед яких важливу роль відіграють недержавні пенсійні фонди. Їх функціонування сприяє диверсифікації ризиків, підвищенню фінансової стабільності пенсійної системи та забезпеченню гідного рівня життя громадян у старості. Водночас, аналіз поточного стану та перспектив розвитку цих фондів є необхідним для визначення шляхів підвищення їх ефективності, а також для формування відповідної державної політики, яка б стимулювала їх зростання та популяризацію серед населення. Значущість цього дослідження полягає в його потенціалі зробити внесок у науково обґрунтоване планування та реалізацію заходів, спрямованих на зміцнення недержавного пенсійного сектору в Україні, що є важливим елементом загальної стратегії соціального захисту населення.*

***Мета.** Проаналізувати діючу пенсійну систему України, виокремити*

специфіку другого та третього рівнів пенсійного страхування.

Матеріали і методи. Аналіз законодавчої та нормативно-правової бази, що регулює діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні, а також на статистичних даних щодо їхнього розвитку. Використано методи порівняльного аналізу, систематизації, узагальнення та економіко-статистичного аналізу для оцінки поточного стану фондів, виявлення тенденцій та прогнозування перспектив їхнього розвитку. Дослідження також спирається на аналіз наукової літератури з метою визначення теоретичних засад функціонування недержавних пенсійних фондів та їхньої ролі в загальній пенсійній системі.

Результати. У статті аргументовано пояснюється необхідність посилення діючої пенсійної системи України. Досліджено систему пенсійного страхування в Україні, з'ясовано місце і роль другого та третього рівнів пенсійного страхування. Проаналізовано вихідний стан пенсійного забезпечення, зокрема, співставлено середню пенсію в Україні із вартістю споживчого кошика та середньою вартістю комунальних платежів у розрахунку на пенсіонера. Здійснено порівняння пенсійних виплат із країнами Європи, які мають наближену чисельність пенсіонерів. З'ясовано, що європейська пенсія формується за рахунок тривалого страхового стажу та додаткових рівнів накопичувального страхування. Досліджено діяльність недержавних пенсійних фондів України, які формують основу додаткових рівнів пенсійного страхування. Проаналізовано кількість фондів, кількість учасників, суму залучених активів та рівень прибутковості. Досліджено і структуру пенсійних активів. За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, було визначено чотири недержавні пенсійні фонди, які займають лідируючі позиції за результатами добровільного накопичувального пенсійного страхування в Україні. Визначено переваги і недоліки у діяльності недержавних пенсійних фондів України. Підведено підсумки.

Перспективи. Перспективи подальших досліджень можуть

включати поглиблений аналіз ефективності інвестиційних стратегій цих фондів, дослідження механізмів державного стимулювання їхнього розвитку, а також вивчення міжнародного досвіду функціонування недержавних пенсійних систем з метою адаптації найкращих практик до українських реалій. Перспективним напрямом досліджень є також аналіз соціально-економічних чинників, що впливають на залучення населення до участі в недержавних пенсійних фондах, і на розробці рекомендацій щодо підвищення рівня довіри до них серед громадян.

Ключові слова: недержавний пенсійний фонд; пенсія; активи; інвестиції; страхування; компанія з управління активами.

Summary. *Introduction.* Given the demographic challenges, such as the aging of the population and the reduction of the working age population, there is an urgent need to develop alternative sources of pension provision, among which non-state pension funds play an important role. Their operation contributes to the diversification of risks, increasing the financial stability of the pension system and ensuring a decent standard of living for citizens in old age. At the same time, the analysis of the current state and development prospects of these funds is necessary to determine ways to increase their efficiency, as well as to form an appropriate state policy that would stimulate their growth and popularization among the population. The significance of this study lies in its potential to contribute to scientifically based planning and implementation of measures aimed at strengthening the non-state pension sector in Ukraine, which is an important element of the general strategy of social protection of the population.

Goal. Analyze the current pension system of Ukraine, distinguish the specifics of the second and third levels of pension insurance.

Materials and methods. Analysis of the legislative and regulatory framework regulating the activities of non-state pension funds in Ukraine, as well as statistical data on their development. The methods of comparative analysis, systematization, generalization and economic-statistical analysis were used to

assess the current state of the funds, identify trends and forecast their development prospects. The study is also based on the analysis of scientific literature in order to determine the theoretical basis of the functioning of non-state pension funds and their role in the general pension system.

The results. The article provides an argumentative explanation of the need to strengthen the current pension system of Ukraine. The pension insurance system in Ukraine was studied, the place and role of the second and third levels of pension insurance was clarified. The initial state of pension provision was analyzed, in particular, the average pension in Ukraine was compared with the value of the consumer basket and the average cost of utility payments per pensioner. A comparison of pension payments with European countries with an approximate number of pensioners was made. It was found that the European pension is formed at the expense of long insurance experience and additional levels of accumulated insurance. The activity of non-state pension funds of Ukraine, which form the basis of additional levels of pension insurance, was studied. The number of funds, the number of participants, the amount of involved assets and the level of profitability were analyzed. The structure of pension assets was also studied. According to the National Commission for Securities and the Stock Market, four non-state pension funds have been identified, which occupy leading positions based on the results of voluntary accumulative pension insurance in Ukraine. The advantages and disadvantages of the activity of non-state pension funds of Ukraine are determined. Summarized.

Prospects. Prospects for further research may include an in-depth analysis of the effectiveness of the investment strategies of these funds, a study of the mechanisms of state stimulation of their development, as well as a study of the international experience of the functioning of non-state pension systems in order to adapt the best practices to Ukrainian realities. A promising area of research is also the analysis of socio-economic factors affecting the involvement of the population in participation in non-state pension funds, and the development of recommendations for increasing the level of trust in them among citizens.

Key words: *non-state pension fund; pension; assets; investments; insurance; asset management company.*

Постановка проблеми. В Україні недостатній рівень пенсійного забезпечення, рівень пенсій є низьким. Така ситуація спричинена низкою економічних та соціальних причин, зокрема низький рівень заробітних плат, високий рівень інфляції, погіршення економічного та соціального розвитку через війну. Діюча пенсійна система функціонує лише на основі солідарної системи пенсійного страхування. Перший рівень пенсійного забезпечення є недостатнім і не спроможним забезпечити середньоєвропейську пенсію для пенсіонерів. Тому, перед Україною і суспільством постало актуальне завдання впровадження додаткових рівнів пенсійного страхування, зокрема – накопичувального та добровільного. Другий рівень, накопичувального обов'язкового пенсійного страхування, в доопрацюванні, зокрема на рівні розгляду проектів профільних Законів України. Третій рівень – добровільне накопичувальне пенсійне страхування, вже функціонує, однак, кількість населення, що приймає участь є вкрай низькою. Причинами низького рівня участі громадян у добровільному накопичувальному страхуванні є необізнаність щодо інвестиційних можливостей цієї системи, низька поінформованість суспільства щодо діяльності недержавних пенсійних фондів та низький рівень заробітних плат, з яких можливо здійснювати такі внески.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження розвитку системи соціального страхування в Україні здійснили вітчизняні науковці, зокрема такі: Ю. Пасічник Ю. Федосов С. Юрій О. Кириленко – вчені досліджували механізм фінансового забезпечення фондів соціального страхування. Науково-методологічний підхід щодо класифікації недержавних пенсійних фондів у контексті забезпечення їхньої фінансової безпеки розвинено у дослідженнях Н. Цікановської [1]. Колектив науковців, І. Румик В. Кузьмінський В. Костильова досліджують сучасні

особливості та переваги у функціонуванні недержавних пенсійних фондів [2]. Інвестиційна політика та фінансові можливості недержавних пенсійних фондів розкрито у працях Н. Ткаченко О. Шабанової Н. Ковальової

Мета статті полягає в аналізі діючої пенсійної системи України, виокремленні специфіки другого та третього рівнів пенсійного страхування. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення низки завдань: 1) проаналізувати загальний, вихідний стан пенсійного забезпечення в Україні упродовж 2021-2023 рр.; 2) здійснити порівняння розміру середньої пенсії в Україні з основними цінами на життя, зокрема споживчим кошиком, вартістю комунальних послуг та інше; 3) дослідити передовий зарубіжний досвід пенсійного забезпечення; 4) проаналізувати показники добровільного пенсійного страхування в Україні та діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні. Зробити висновки та пропозиції.

Виклад основного матеріалу. Згідно із Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення», недержавний пенсійний фонд являє собою юридичну особу, яка є неприбутковою організацією, функціонує для накопичення пенсійних внесків на користь учасників фонду з подальшим управлінням залученими активами та виплатою пенсії у визначеному порядку [3].

Відповідно до законодавства, недержавний пенсійний фонд (далі – НПФ) повинен отримати ліцензію на здійснення своєї діяльності. Також НПФ є суб'єктом другого (в перспективі) та третього рівнів пенсійної системи України, рис. 1. Згідно з рисунком 1, в Україні, як і в більшості країн Європи та світу функціонує декілька рівнів пенсійного забезпечення – це I рівень – солідарна система пенсійного забезпечення; II рівень – це обов'язкова накопичувальна система пенсійного забезпечення та III рівень – добровільна форма накопичувального пенсійного забезпечення (страхування).

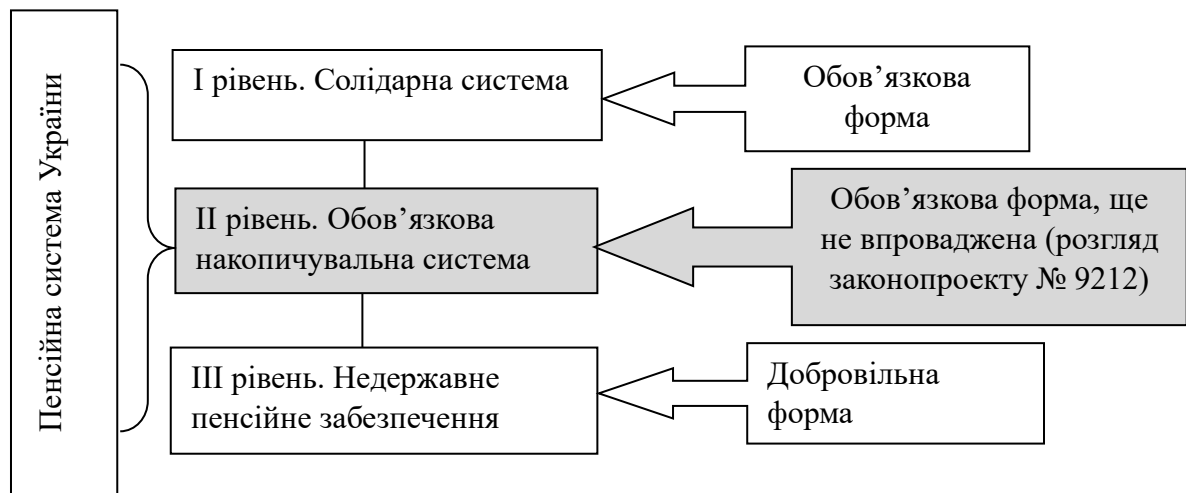

Рис. 1. Система пенсійного забезпечення в Україні, 2024 р.

Джерело: складено автором

Недержавні пенсійні фонди займають чільне місце у системі пенсійного забезпечення України та країн Європи. Оскільки, починаючи з II-го та III-го рівнів пенсійного забезпечення, страхові внески на пенсію починають акумулюватися безпосередньо в недержавних пенсійних фондах.

Якщо проаналізувати організаційно-економічну природу таких фондів, то стає зрозумілим, що недержавні пенсійні фонди, хоч і є недержавними за статусом юридичної особи, проте не переслідують комерційної мети для себе як суб'єкта економіки, проте, переслідують комерційну мету для учасників фонду, тобто вкладників.

У підтвердження тези про неприбуткову «природу» недержавних пенсійних фондів процитуємо праці вітчизняних науковців, зокрема:

З. Мацук, стверджує, що основна мета НПФ: «...це додаткове до державного пенсійне забезпечення громадян країн ... НПФ акумулює кошти громадян у формі пенсійних накопичень та резервів...» [4, с. 45].

Колектив науковців, А. Калачик та Л. Гевлич, акцентують увагу на інвестиційній функції та економічних результатах недержавних пенсійних фондів [5]. Оскільки, зазвичай, пенсійні внески, які здійснюються для накопичення мають довгостроковий термін зберігання, що створює можливості для ефективного їх інвестування в різні інструменти, зокрема

депозити, цінні папери тощо. Таке інвестування здійснюється з метою примноження внесків та нівелювання інфляції, яка спостерігається в економіці.

Відповідно до діючого законодавства, діяльність НПФ здійснюється спільно з адміністратором недержавного пенсійного фонду, компанією з управління активами та зберігачем (банк). Перелічені суб'єкти співпрацюють один з одним. Адміністратор може поєднувати функцію управління активами фонду.

За умови налагодженої співпраці перелічених вище суб'єктів добровільного пенсійного страхування можливо досягнути ефективності страхування та інвестування. Економічну вигоду від інвестування недержавних пенсійних фондів здобувають не лише власники пенсійних внесків, але і держава.

Проаналізуємо загальний, вихідний стан пенсійного забезпечення в Україні упродовж 2021-2023 рр., табл. 1 У таблиці 1 представлено стан пенсійного забезпечення в Україні, за солідарною системою. Це система, яка є I рівнем пенсійного забезпечення, див. рис. 1. Ожте, кількість пенсіонерів упродовж 2021-2023 рр. змінювалася не суттєво з 10,8 млн. осіб до 10,5 млн. осіб відповідно. Однак, щороку спостерігається скорочення кількості пенсіонерів у 2021 р. на 289,8 тис. осіб, у 2023 р. на 171,4 тис. осіб.

Таблиця 1 та її дані, наочно підтверджують тезу фахівців у сфері пенсійного забезпечення про необхідність запуску до роботи додаткових рівнів пенсійного страхування, зокрема II та III рівнів. Оскільки, чисельність застрахованих осіб, які є платниками єдиного соціального внеску (далі – ЄСВ) практично співставна із чисельністю пенсіонерів. Тобто, на одного працюючого (платника ЄСВ) припадає один пенсіонер. Таке співвідношення призводить до тиску на працююче населення та недостатності розмірів пенсій лише за солідарною системою, в економічних умовах сьогодення.

**Стан пенсійного забезпечення в Україні: основні дані упродовж
2021-2023 рр.**

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Кількість пенсіонерів, тис. осіб	10 841,1	10 687,9	10 516,5
Динаміка чисельності пенсіонерів, тис. осіб	-289,8	-153,2	-171,4
Чисельність застрахованих осіб, платників ЄСВ (найманих працівників, ФОПи та інші), тис. осіб	10 930,8	10 822,9	10 778,2
Середній розмір пенсійних виплат, грн.	3 991,5	4 622,6	5 385,3
Середній розмір пенсійних виплат в Євро (курс на грудень, відповідного року)	130,0 €	109,0 €	132,0 €

Джерело: складено автором на основі ресурсу [6]

За даними Пенсійного фонду України, середній розмір пенсій, у 2021 р. становив 3,9 тис. грн. у 2021 р. або 130 євро, у 2023 р. пенсія трохи збільшилася до рівня 5,3 тис. грн. або 132 євро.

Тепер співставимо середній розмір пенсійних виплат із вартістю продуктового кошика пенсіонера та середньою сумою платіжки за комунальні послуги, рис. 2.

Співставивши пенсію із вартістю продуктового кошика, та комунальними платежами з'ясовано, що в середньому вартість споживчого кошика у 2023 р. становила 431 грн., середня сума по платіжці за комунальні послуги 3000 грн. (потрібно враховувати сезон), тоді загальна сума основних витрат складе 3431 грн., ця сума не враховує витрат на ліки, які для людей пенсійного віку є вкрай необхідними і важливими. Також потрібно врахувати, що споживчий кошик враховує вартість лише одного батону, а людина не може харчуватися одним батоном місяць, очевидно, що батон, який входить до продуктового кошика будуть купувати щонайменше тричі. Такі приклади можна навести і по інших позиціях споживчого кошика. Тобто

сума споживчого кошика в 431 гривню не є остаточною, сума може збільшитися і до 500 гривень.

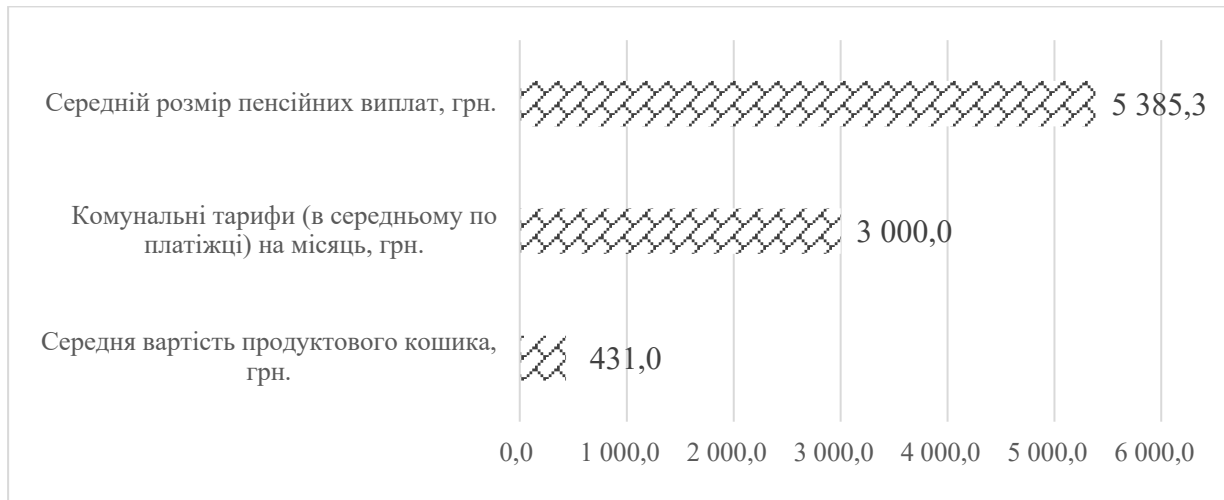

Рис. 2. Співставлення пенсії із вартістю споживчого кошика та комунальної платіжки, 2023 р.

Джерело: побудовано автором на основі ресурсу [7]

Таким чином, співтавивши основні витрати на харчування та комунальні платежі із середньою сумою пенсійних виплат, залишається сума в 1954 грн. Однак, зауважимо, що витрати, особливо на харчування лише забезпечують базові потреби.

Проаналізуємо передовий зарубіжний досвід щодо кількості пенсіонерів та пенсійних виплат, а також застосовувані європейські системи пенсійного забезпечення.

Країни, які можна порівняти із Україною щодо чисельності пенсіонерів такі: Туреччина 10 252 тис. осіб, Італія 12 392 тис. осіб, Польща 8 070 тис. осіб. Найбільша чисельність пенсіонерів спостерігається у Німеччині 19 902 тис. осіб та Франції 17 062 тис. осіб. У таблиці 2 представлено розмір середньої пенсії серед перелічених країн, станом на 2023 р.

Відповідно до таблиці 2, розмір середньої пенсії серед обраних країн коливається від 450 євро до 1550 євро.

Таблиця 2

Пенсійне забезпечення серед країн Європейського Союзу у 2023 році

Країна	Розмір середньої пенсії на 1 пенсіонера	Система пенсійного забезпечення
Туреччина	450 €	Система трьох рівнів. III-й рівень – добровільне накопичувальне пенсійне страхування.
Італія	1 140 €	
Польща	659 €	
Німеччина	1 550 €	
Франція	1 500 €	

Джерело: складено автором на основі даних веб-ресурсу Eurostat [8]

Таким чином, порівняння вітчизняної та зарубіжної практики пенсійного забезпечення показує, що країни, які мають приблизну чисельність пенсіонерів, як і в Україні мають значно вищі пенсійні виплати. Це зумовено рядом факторів:

- 1) вищий загальний рівень економічного розвитку (ВВП на душу населення);
- 2) вищий рівень мінімальних заробітних плат, що корелюється із рівнем пенсійних виплат;
- 3) наявність розгалуженої системи пенсійного забезпечення.

Тобто, європейська практика підтверджує необхідність функціонування додаткових рівнів пенсійного страхування – накопичувального та добровільного.

Проаналізуємо на якому етапі розвитку добровільне пенсійне страхування в Україні. Попередньо, нами було з'ясовано, що добровільне пенсійне страхування супроводжується діяльністю недержавних пенсійних фондів. Станом на кінець 2023 р., кількість НПФ становила 63 одиниці та 18 адміністраторів, які супроводжують такі фонди. Тобто, на одного адміністратора може припадати по декілька недержавних пенсійних фондів.

Таблиця 3

Динаміка діяльності НПФ в Україні упродовж 2021-2023 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Темп приросту, %	
				2022/2021 рр.	2023/2022 рр.
Кількість укладених контрактів, тис. штук	95,5	96,1	96,9	0,6	0,8
Кількість учасників НПФ, тис. осіб	890,7	887,8	886,3	- 0,3	- 0,2
Вартість активів НПФ, млн. грн.	3 847,7	4 146,0	4 889,8	7,0	17,9
Пенсійні внески, млн.грн.:	2 618,3	2 819,0	3 043,2	7,7	8,0
- фіз.особи	425,2	506,7	616,9	19,2	21,7
- ФОП	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0
- юридичні особи	2 192,4	2 299,6	2 413,5	4,9	5,0
Пенсійні виплати, млн. грн.	1 287,2	1 461,1	1 661,7	13,5	13,7
Кількість учасників, що отримали або отримують пенсійні виплати, тис. осіб	90,0	91,9	93,8	2,1	2,1
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	2 957,4	3 285,6	4 088,5	11,1	24,4

Джерело: обчислено автором на основі ресурсу [9]

Згідно з даними таблиці 3, кількість укладених пенсійних контрактів щороку коливається в межах 95097 тис. штук. Кількість учасників добровільного пенсійного накопичування є незначною 886 тис. осіб станом на кінець 2023 р. Врахуємо той факт, що платників єдиного соціального внеску на пенсійне страхування 10 778,2 тис. осіб, а кількість учасників добровільного пенсійного накопичення лише 886,3 тис. осіб – це 8 % від чисельності платників ЄСВ, які в обов’язковому порядку здійснюють відрахування на загальнообов’язкове державне соціальне страхування: пенсію, безробіття, професійні хвороби та тимчасову непрацездатність.

Економічна ефективність функціонування системи добровільного накопичувального пенсійного страхування підтверджена співвідношенням вартості активів пенсійних фондів, пенсійних внесків та інвестиційним доходом. Збільшення інвестиційних прибутків у 2022-2023 рр. склало 24 %, вартість пенсійних активів зросла на 17,9 %, а частка пенсійних внесків

збільшилася лише на 8 %.

Активи недержавних пенсійних фондів досить девирсифіковані, тобто розміщені у різних інвестиційних інструментах, зокрема цінних паперах, депозитах, облігаціях підприємств, тощо. Структура інвестованих пенсійних активів упродовж 2022-2023 рр. обчислена в табл. 4.

Таблиця 4

Структура пенсійних активів НПФ у 2022-2023 рр.

Назва активу	2022 р.		2023 р.		Відхилення структури у відносному значенні, 2022-2023 рр.
	Сума, млн. грн.	%	Сума, млн. грн.	%	
Державні цінні папери	1 864,8	45,0%	2 416,5	49,4%	29,6%
Грошові кошти	1 666,4	40,2%	2 103,2	43,0%	26,2%
Облігації підприємств	374,3	9,0%	181,0	3,7%	-51,6%
Об'єкти нерухомості	109,0	2,6%	40,6	0,8%	-62,8%
Дебіторська заборгованість	50,4	1,2%	58,4	1,2%	15,9%
Акції	42,0	1,0%	44,7	0,9%	6,4%
Інші інвестиції	11,0	0,3%	10,9	0,2%	-0,9%
Облігацій внутрішніх місцевих позик	13,4	0,3%	11,1	0,2%	-17,2%
Банківські метали	14,7	0,4%	23,4	0,5%	59,2%
Всього	4 146,0	100,0%	4 889,8	100,0%	17,9%

Джерело: обчислено автором на основі річних звітів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [9]

Відповідно до таблиці 4, з'ясовано, що лєвова частка пенсійних активів недержавних пенсійних фондів розміщується у державних цінних паперах – це 45-49 % від усієї кількості активів накопичувальної системи. Також значна частина активів зберігається просто у грошовій формі 40-43 %.

У 2023 році спостерігається, що компанії з управління активами приймали рішення про переміщення певної частки активів, які були раніше розміщені в облігаціях підприємств та об'єктах нерухомості в інші види

активів, зокрема державні цінні папери та грошові кошти. Це спричинено впливом воєнного стану, досить нестабільною ситуацією на ринку нерухомості та закриттям підприємств, релокацією, виїздом значної кількості громадян за кордон. Незначними у структурі інвестиційного портфелю недержавних пенсійних фондів є акції, банківські метали та облігації внутрішніх місцевих позик. Відповідно до даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, основними користувачами послуг недержавних пенсійних фондів є фізичні особи 87 тисяч осіб або 98 % від усіх учасників, при цьому частка юридичних осіб становить 2 тисячі учасників або 2 %. Однак саме ці 2 % юридичних осіб формують понад 2,4 млрд. внесків, див. табл. 3.

Згідно аналітичних даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, здійснено вибірку успішних НПФ, що функціонують в Україні за критеріями кількості учасників, чистою вартістю пенсійних активів та сумою надходжень пенсійних внесків.

Таблиця 5

Вибірка НПФ за критеріями кількості учасників та економічного ефекту станом 31.12. 2023 р.

Науменування НПФ	Вид пенсійного фонду	Загальна кількість учасників фонду, усього осіб	Чиста вартість пенсійних активів, грн.	Сума надходжень пенсійних внесків, грн.	*Сума здійснених пенсійних виплат, грн.
Корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України	корпоративний	12 778	2 088 821 417,64	1 461 327 652,34	1 038 003 269,61
Відкритий пенсійний фонд «ОТП Пенсія»	відкритий	63 737	489 981 987,51	316 719 684,24	32 592 958,37
ВІДКРИТИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД "ПРИВАТФОН Д"	відкритий	51 147	427 642 477,73	252 507 978,78	40 469 522,12

Непідприємницьке товариство «Відкритий пенсійний фонд «Династія»	відкритий	42 015	207 640 108,59	129 184 868,16	7 515 049,87
--	-----------	--------	-------------------	-------------------	-----------------

Джерело: складено автором на основі аналітичних даних НКЦПФР [9]

*Примітка: лише за однією із категорій без одноразових виплат і виплат на визначений строк

Відповідно до даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку в Україні, на кінець 2023 року виявлено чотири основні недержавні пенсійні фонди, які займають лідируючі позиції за показниками професійної діяльності серед 58-ми НПФів.

Більшість фондів мають відкритий вид, тобто учасниками такого фонду можуть стати всі бажаючі громадяни. Чиста вартість пенсійних активів, яка перерозподіляється між учасниками цих фондів коливається від 207 млн. грн. ВПФ «Династія» до 489 млн. грн. ВПФ «ОТП Пенсія». Серед корпоративних НПФ, найбільша чиста вартість пенсійних активів сформована за НПФ «Національний банк України» і становить 2 млрд.грн.

Розрахунки показують, що економічного ефекту недержавні пенсійні фонди досягають цілком, навіть в умовах кризи економіки та воєнного стану. Оскільки сума надходжень пенсійних внесків покривається чистою вартістю пенсійних активів та має значний комерційний ефект. Наприклад, по корпоративному фонду Національного банку України, чиста вартість пенсійних активів дорівнює коефіцієнту 1,42 від суми акумульованих пенсійних внесків; коефіцієнт по ВПФ «ОТП Пенсія» 1,5; ВПФ «ПРИВАТФОНД» 1,69; ВПФ «Династія» має коефіцієнт економічного ефекту 1,60. Суми здійснених пенсійних виплат у таблиці 5 взяті частково (оглядово), оскільки виплати НПФ поділяються на декілька підвидів – це одноразова виплата, виплата на визначений строк, тощо. В таблиці зазначено суми здійснених пенсійних виплат без врахування інших підвидів, оскільки врахування всіх видів виплат, потребує більш ширшого наукового

дослідження. Отже, здійснені пенсійні виплати в значному обсязі серед відкритих фондів у ВПФ «ПРИВАТФОНД» 40,5 млн. грн., ВПФ «ОТП Пенсія» здійснила виплати в сумі 32,6 млн. грн. Корпоративний фонд Національного банку України, у 2023 році, здійснив пенсійні виплати учасникам на суму 1,03 млрд.грн.

Економічний ефект, дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів НПФ за підсумком 2023 р. становив 4 088,5 млн. грн., що на 802,9 млн. грн. більше або на 24 % ніж у 2022 р.

Визначимо основні переваги і недоліки участі в недержавних пенсійних фондах. Отже, до переваг можемо віднести:

- застосування складної процентної ставки щодо капіталізації пенсійних внесків;
- багаторівневий контроль діяльності Фондів, зокрема це і компанія, яка приймає рішення про інвестування активів, це адміністратор, який обслуговує основний функціонал Фонду (документальні оформлення, звіти, тощо) та Зберігач, тобто банк, який веде рахунки Фонду;
- диверифікація інвестиційного портфелю НПФ;
- річна дохідність на рівні 15-20 %;
- пільги з оподаткування;

Недоліки участі в недержавних пенсійних фондах:

- відсутність гарантій щорічних прибутків;
- комісійні витрати на обслуговування діяльності Фонду.

Висновки. Враховуючи результати проведеного дослідження, зокрема результати передового європейського досвіду, визначено необхідність впровадження в роботу додаткових рівнів пенсійного страхування. Враховуючи, що в Україні вже функціонують недержавні пенсійні фонди, результат випрадає очікування. На наше переконання, додаткове пенсійне забезпечення зможе без проблем функціонувати в Україні, однак, необхідне законодавче визначення другого рівня обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, а для третього рівня, добровільного, є діючий та

ефективний Закон.

Вважаємо, що недержавні пенсійні фонди можуть і здатні обслуговувати другий та третій рівні пенсійної системи, тобто накопичувальне та добровільне пенсійне страхування.

Важливим, на даному етапі, є швидка повоєнна відбудова України, повернення громадян до України, які працюють або тимчасово проживають за кордоном. Актуальним є суттєве підвищення заробітних плат, які впливають на суми відрахувань на пенсію. Вважаємо за доцільне продовжити наукові пошуки із окресленої проблематики.

Перспективи подальших досліджень можуть включати поглиблений аналіз ефективності інвестиційних стратегій цих фондів, дослідження механізмів державного стимулювання їхнього розвитку, а також вивчення міжнародного досвіду функціонування недержавних пенсійних систем з метою адаптації найкращих практик до українських реалій. Перспективним напрямом досліджень є також аналіз соціально-економічних чинників, що впливають на залучення населення до участі в недержавних пенсійних фондах, і на розробці рекомендацій щодо підвищення рівня довіри до них серед громадян.

Література

1. Цікановська Н. Класифікація недержавних пенсійних фондів у контексті забезпечення їхньої фінансової безпеки. *Вісник університету банківської справи «Проблеми і перспективи розвитку банків та небанківських фінансових установ у сучасних умовах»*. 2016. № 1-2 (25-26). С. 64–70.

2. Румик І., Кузьмінський В., Костильова В. Особливості функціонування недержавних пенсійних фондів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. №2 (70). С. 29-37.

3. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057->

IV#Text (дата звернення 21.08.2024).

4. Мацук З. Недержавні пенсійні фонди: прагматика та проблематика діяльності в Україні. *Фінанси і кредит*. 2021. № 3. С. 41-52.

5. Калачик А., Гевлич Л. Сучасний стан та тенденції розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/8453/8452> (дата звернення 21.08.2024).

6. Звіт «Про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2023 та 2022 році». *Пенсійний фонд України: вебсайт*. URL: <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/> (дата звернення 21.08.2024).

7. Продуктовий кошик українця 2023: як змінились ціни на базові продукти. *Економічна правда: вебсайт*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/23/705764/> (дата звернення 21.08.2024).

8. Pensions beneficiaries at 31st December. Social protection. *Eurostat: website*. 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben__custom_8907466/default/table?lang=en (available at 22.08.2024).

9. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2023. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку: вебсайт*. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/npf_4_kv-2023.pdf (дата звернення 22.08.2024).

References

1. Tsikanovska, N. (2016). Klasyfikatsiia nederzhavnykh pensiinykh fondiv u konteksti zabezpechennia yikhnoi finansovoi bezpeky [Classification of non-state pension funds in the context of ensuring their financial security]. *Visnyk universytetu bankivskoi spravy «Problemy i perspektyvy rozvytku bankiv ta nebankivskykh finansovykh ustanov u suchasnykh umovakh»*, (1-2) 25-26, 64–70 [in Ukrainian].

2. Rumyk, I., Kuzminskyi, V., & Kostylova, V. (2023). Osoblyvosti funktsionuvannia nederzhavnykh pensiinykh fondiv [Peculiarities of the functioning of non-state pension funds]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, (2)70, 29-37 [in Ukrainian].

3. Pro nederzhavne pensiine zabezpechennia: Zakon Ukrainy vid 09.07.2003 № 1057-IV [On non-state pension provision: Law of Ukraine dated 09.07.2003 No. 1057-IV]. (2003). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-IV#Text> [in Ukrainian].

4. Matsuk, Z. (2021). Nederzhavni pensiini fondy: prahmatyka ta problematyka diialnosti v Ukraini [Non-State Pension Funds: Pragmatics and Problems of Activity in Ukraine]. *Finansy i kredyt*, (3), 41-52 [in Ukrainian].

5. Kalachyk, A., & Hevlych, L. (2024). Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku nederzhavnykh pensiinykh fondiv v Ukraini [Current state and trends in the development of non-state pension funds in Ukraine]. *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*. Retrieved from <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/8453/8452> [in Ukrainian].

6. Zvit «Pro robotu ta vykonannia biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy u 2023 ta 2022 rotsi» [Report "On the work and implementation of the budget of the Pension Fund of Ukraine in 2023 and 2022"]. (2024). *Pensiinyi fond Ukrainy*. Retrieved from <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/> [in Ukrainian].

7. Produktovyi koshyk ukraintsia 2023: yak zminyls tsiny na bazovi produkty [Ukrainian Food Basket 2023: How Prices for Basic Products Have Changed]. (2023). *Ekonomichna pravda*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/23/705764/> [in Ukrainian].

8. Pensions beneficiaries at 31st December. Social protection [Pensions beneficiaries at 31st December. Social protection]. (2024). *Eurostat*. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben__custom_8907466/default/table?lang=en.

9. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia stanom na 31.12.2023 [Results of the development of the non-state pension system as of 31.12.2023]. (2024). *Natsionalna komisiia z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku*. Retrieved from https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/npf_4_kv-2023.pdf [in Ukrainian].